

Η ΜΙΚΡΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΚΑΙ Η ΕΘΝΙΚΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΥΕΡΓΕΣΙΑ.

Ο Διονύσιος Φιλόσοφος (μουσείο Βρέλη Ιωάννινα)

Την καθοριστική αλλαγή του ρου των «ησυχαστικών» σχέσεων μεταξύ Τουρκοκρατίας και Ελλήνων, στην Ήπειρο θα επιβάλλει η επανάσταση του **Διονυσίου Φιλόσοφου στα 1600 και 1611.**

(Κατά τους υποστηρικτές του ιδεολογικού πλαισίου του ησυχασμού, οποιαδήποτε επαναστατική ενέργεια εναντίον των Τούρκων ισοδυναμούσε με ασέβεια εναντίον της θείας βούλησης και απαιτούσε την πατριαρχική καταδίκη. Ιδού και η αντίδραση κατά του απελευθερωτικού κινήματος του Διονυσίου. Έναν αιώνα σχεδόν αργότερα το Πατριαρχείο θα αφορίσει το έργο «Πίστης» του μοναχού Νεκτάριο Τέρπου, το οποίο αποτελούσε κήρυγμα κατά της εθνολογικής αφομοίωσης των Ελλήνων.)

Ο μητροπολίτης Λαρίσης Διονύσιος ο Β΄ Φιλόσοφος–Σκυλόσοφος (Φιλόσοφος επειδή είχε σπουδάσει στην Ιταλία για φιλοσοφία. Σκυλόσοφος χαρακτηρίστηκε από τους αντιπάλους του, επειδή εξεγέρθηκε κατά της Τουρκοκρατίας) είχε διανοηθεί τις αρνητικές συνέπειες για την ορθόδοξη πίστη και τον Ελληνισμό λόγω της εκούσιας συνεργασίας με τους Τούρκους. Ο Φιλόσοφος και το περιβάλλον του, έβλεπε ότι μια τέτοια συνεργασία οδηγούσε στην ειρηνική εξωμοσία των Ελλήνων και εξεγέρθηκε. Πάντως, όχι άσκοπα επέλεξε την Ήπειρο.

Πρωτεργάτης και εμπνευστής του Δ. Φιλόσοφου ήταν ο επίσκοπος Αρϋινόπολεως και Αργυροκάστρου Ματθαίος (1611-1614) Πιθανόν βέρος Δροπολίσιος κατά τον Βασίλειο Μπαρά (Βλεπ. Μπαράς Β., 1966, Το Δέλβινο της Βορείου Ηπείρου και οι γειτονικές του περιοχές, Αθήνα, σελ.41).

Από ένα γράμμα του Μάξιμου του Πελοποννήσιου προς το Ματθαίο ημερομηνίας 31.10.1614, φαίνεται ότι ο Μητροπολίτης ήταν ο βασικός πρωτεργάτης της επανάστασης του Διονυσίου του Φιλόσοφου στα 1611. «... Το πρώτο αίτιον εσύ τον εκίνησες και έφερες και εφύλαγες τον εχθρόν του κόσμου (εννοεί τον Διονύσιο τον Σκυλόσοφο) μέσα εις το επαινετόν τούτο Κάστρον έως όπου το εξαφανίσατε. Και εμένα όπου δεν ήθελα να τον ακούσω τον θεοκατάρατο και όπου σας εσυμβούλευα να τον διώξετε, εστείλατε άνθρωπο μέσα εις το κελλίον να με φονεύση.» (Βλεπ. Περιοδικό «Ηπειρωτικά χρονικά», έτος Η΄, σελ. 182)

Στις επαναστατικές ενέργειες του Δ. Φιλόσοφου πρωτοστατούσαν ο Λάμπρος, γραμματικός του Οσμάν Πασά των Ιωαννίνων, ο γνωστός στη λαϊκή παράδοση Δελή Γιώργης, επίσης γραμματικός τούρκου και ο Τσίριπος από την Παραμυθιά.

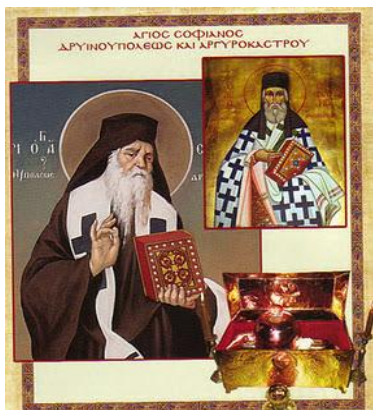
Η εξέγερσή του όμως ήταν καταδικασμένη να αποτύχει και έτυχε σκληρής κριτικής από μερίδα Ελλήνων. (Σκληρότερος επικριτής του στάθηκε ο Μάξιμος Πεολοποννήσιος, ο οποίος, όπως αναφέρθηκε, θεωρούσε ότι η Τουρκοκρατία ήταν θέλημα θεού και γι' αυτό έκρινε ότι η οποιαδήποτε επαναστατική ενέργεια ήταν ανώφελη) Ο Διονύσιος πιάστηκε αιχμάλωτος και θανατώθηκε με φρικτό και απάνθρωπο τρόπο. Οι Τούρκοι τον έγδαραν ζωντανό και τον σούβλισαν, ενώ το δέρμα του το γέμισαν με άχυρα και το γυρόφερναν στα Γιάννενα για εκφοβισμό.

Τα αντίποινα των Τούρκων ήταν σκληρά. Αρκετά χωριά λεηλατήθηκαν και ερημώθηκαν. Οι χριστιανοί εκδιώχτηκαν και πολλά προνόμια καταργήθηκαν. Μεταξύ

αυτών το σημαντικότερο ήταν ότι άρχισε το παιδομάζωμα και η πρακτική του βίαιου εξισλαμισμού. «Οι βασανισμοί, οι βιασμοί, οι δολοφονίες αθώων χωρικών και μοναχών, κυρίως στην Παραμυθιά και στα Γιάννενα, οι λεηλασίες εκκλησιών, η βαριά φορολογία, η βίαιη έξωση των κατοίκων του κάστρου της πρωτεύουσας της Ηπείρου, το παιδομάζωμα, ο εξισλαμισμός των χριστιανών σπαχήδων και οι μαζικοί εξισλαμισμοί σε ολόκληρη την Ήπειρο, συνθέτουν σε γενικές γραμμές των σκηνικό των συνθηκών διαβίωσης σε ολόκληρο τον 17^ο αιώνα» (Βλεπ. Βακαλόπουλος Κ., 2003, Η ιστορία της Ηπείρου, Θεσσαλονίκη, σελ 88-89)

Παρατάυτα τα ευεργετήματα που ακολούθησαν την αποτυχημένη επανάσταση του Διονυσίου Φιλόσοφου, ήταν σπουδαιότατα για το έθνος. Η Επανάστασή του Δ. Φιλόσοφου έβαλε ένα τέλος στον «Ησυχασμό» του Έλληνα Ηπειρώτη. Οι Ηπειρώτες γνώρισαν σε όλο το μεγαλείο της την τουρκική βαναυσότητα και βιαιότητα, καταφέροντας έτσι, να συνειδητοποιήσουν τους μακρόπνοους στόχους της και να ξεσηκωθούν για την οριστική ματαίωσή τους. Όλα αυτά σημάδευαν την απαρχή της επαναστατικής κατάστασης στην Ήπειρο και σε όλη την Ελλάδα. Είναι αυτός ο λόγος που η μικρή και ανέμπειρη αυτή επανάσταση αποτελεί ιστορική στάθμη για το Γένος συνολικά.

ΟΙ ΠΡΟΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ 21' (Μπαράς)

Ο Σοφιανός. Λίγες δεκαετίες αργότερα ο Σοφιανός (1672-1700) από την Πολύτσιανη Πωγωνίου, επίσης επίσκοπος Αργυροκάστρου και Δρυϊνοπόλεως, μπροστά στον ίδιο κίνδυνο ολοκληρωτικού εξισλαμισμού, παράτησε την επισκοπή, έζωσε το σπαθί και έστησε το λημέρι του στο μοναστήρι του Αϊ Θανάση στην Πολύτσιανη. «Είναι ο πρώτος, αναφέρουν οι πληροφορίες, που σταμάτησε τους μικτούς γάμους και απομάκρυνε τους εξωμότες από τα χριστιανικά χωριά αναγκάζοντας τους να συγκεντρωθούν σε αμιγή μουσουλμανικά χωριά».(Μπαράς Β., 1966, Το Δέλβινο

της Βορείου Ηπείρου και οι γειτονικές του περιοχές, Αθήνα, σελ. 41-42, 133)

Ο Παπά Γιάννης Θεμελής. Η αναχαίτιση του κύματος εξισλαμισμού απαίτησε την σύμπραξη του αντιστασιακού λόγου και της ισχύς των πράξεων. Στην περιοχή του Δελβίνου είναι γνωστή η ενέργεια του συγχρόνου του Σοφιανού, του Παπά Γιάννη Θεμελή, πατέρα του Σαμουήλ του Κουγκιώτη. Κάτοικοι του χωριού Μαχαλά δεν τον ακολούθησαν στον αγώνα του αντίστασης κατά του εξισλαμισμού και έγιναν εξωμότες. Ο Παπά Γιάννης ξεκλήρισε δια του ολοκαυτώματος τω χωριό, γκρέμισε το μιναρέ του τζαμιού, που αντικατέστησε την εκκλησία και πήρε τα βουνά.

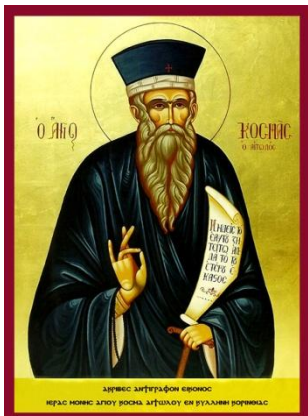
Ο αφορισμένος μοναχός Νεκτάριος Τέρπος. Έζησε κατά τον 18^ο αιώνα. Το

έργο του «Πίστης», το οποίο τυπώθηκε στη Βενετία το 1732 σε χιλιάδες αντίτυπα αντικατοπτρίζει ανάγλυφα τις ζοφερές σκηνές και στιγμές του Ηπειρωτικού Ελληνισμού κατά το πρώτο ήμισυ του 18^{ου} αιώνα. Παρουσιάζει την ελεεινότητα της ζωής των Ελλήνων, την εξουθένωσή τους μπροστά στους τυραννικούς φόρους και επιθέσεις των Αλβανών και Τούρκων, που είχαν οδηγήσει στην πλήρη αποδυνάμωση της ελληνικής κοινότητας, δέσμιας πλέον στο άρμα της μουσουλμανικής μισαλλοδοξίας. Με τον γραπτό λόγο του σε καθαρά δημοτική γλώσσα ο Τέρπος καλεί τους συμπατριώτες τους σε ενεργώ αντίσταση κατά των προσπαθειών των μουσουλμάνων Αλβανών και Τούρκων για εθνολογική αφομοίωση και θρησκευτική

εξωμοσία. Μέσα στο διογκωμένο ρεύμα αλλαξοπιστίας το κήρυγμα του αποτελεί την μόνη πηγή αντίστασης. Το Πατριαρχείο, πιθανόν επειδή ο Τέρπος στιγμάτισε την αδράνεια της εκκλησίας στην αναχαίτιση του κύματος εξισλαμισμού, αφόρισε το έργο της «Πίστεως»

Ο διαφωτιστής Κοσμάς ο Αιτωλός. Η ελληνική και ξένη βιβλιογραφία

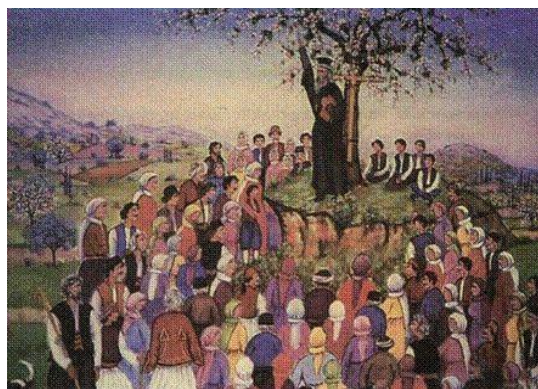

προσεγγίζει τον Πάτρο Κοσμά τον Αιτωλό, περισσότερο ως ένα διαφωτιστή, παρά ως κληρικό. Μαθητής του Ευγένιου Βούλγαρη, ενός από του μεγαλύτερους δια νοούμενους στο χώρο χρόνο της Ηπείρου, είναι αναμφίβολα ο στυλοβάτης του λόγιου και λαϊκού διαφωτισμού ως προς την ελληνική εθνότητα, για την ανύψωση της πνευματικής και μορφωτικής στάθμης των υπόδουλων Ελλήνων. Η μεγαλειώδης αποστολή του Κοσμά του Αιτωλού οφείλεται στον Πατριάρχη τον Σεραφεΐμ το Β'.

Ο Πάτρο Κοσμάς έβλεπε με διορατικότητα ότι η παιδεία των συμπατριωτών του αποτελούσε τον μεγαλύτερο κίνδυνο για τον αφανισμό του Γένους. Κατάφερε με φυσιολογική επιδεξιότητα του λόγου του να πύρωνε τις καρδιές των πιστών, να λύγιζε και έστρεφε με το μέρος του τους σκληρούς αντιπάλους του. Ήξερε να επικοινωνεί άνετα με τις υψηλές επίσημες προσωπικότητες, όπως και με τον απλό Έλληνα και να αντιστάθμιζε στο έργο του τις γενικότερες εξελίξεις και συγκυρίες με τους στόχους του για την αυτογνωσία και αφύπνιση των υπόδουλων Ελλήνων. Είναι ο άνθρωπος η δύναμη στην πίστη του οποίου, προικισμένη με την πρέπουσα μόρφωση και φιλοπατρία, μετατράπηκε σε απροσπέλαστη δύναμη για την αναχαίτιση αυτοκρατορικών σχεδιασμών κατά των απροστάτευτων ομογενών του.

Οι διαπιστώσεις στις αλλεπάλληλες περιόδους του στην Βόρεια και Νότια Ήπειρο, για το μέγεθος της τυραννικής τουρκικής εξουσίας και της αλβανικής καταπίεσης, καθώς και το αμείωτο κύμα εξισλαμισμών, που εκείνοι από κοινού υποκινούσαν και υπαγόρευαν, δεν τον αποκάρδιωναν. Δεν τον απογοήτευσε ούτε το γεγονός ότι οι περιόδους του στην Ήπειρο συνέπεσαν χρονικά με τις τραγικές επιπτώσεις μετά τα Ορλωφικά (1770) και τον ρουσοτουρκικό πόλεμο (1768-74). Στις διδαχές του κήρυττε με πάθος ότι «*το σχολείο ανοίγει την εκκλησία*», όπου «*μανθάνομεν τι είναι θεός, τι είναι η Αγία Τριάς, τι είναι ο άγγελος, τι είναι η αρετή, τι είναι δαίμονες, τι είναι η κόλαση.*» Οι διδαχές του αποτελούσαν «*την λαϊκή κοσμοθεωρία της εποχής*» Ο Πάτρο Κοσμάς μέσα από την ιδιότητα του μοναχού, άνοιξε περισσότερα σχολεία παρά εκκλησίες, εφόσον μεριμνά του ήταν ώστε κάθε χωριό να είχε το σχολείο του.

Άνοιξε σχολεία και εκκλησίες μέσα από την ενθουσιώδη συμμετοχή και χρηματοδότηση των απλών Ελλήνων, οι οποίοι, κυρίως οι γυναίκες, δώριζαν ακόμα τα χρυσαφικά τους και τα οικογενειακά κειμήλια.

Ο Άγιος Κοσμάς, γράφει ο κερκυραίος Κόμης Δημήτριος Μαμωνάς, ο οποίος με εντολή του γενικού προνοητή των Ιονίων νήσων da Mar, κατασκόπευε τον Άγιο μόνιμα «*έφθασε μέχρι το σημείο, ώστε να κάμη τους Τούρκους βαθμοφόρους να συνεισφέρουν τον οβολόν των υπέρ των αγαθοεργών τούτων ιδρυμάτων*».(Βακαλόπουλος Κ., 2003, Η ιστορία της Ηπείρου, Θεσσαλονίκη, σελ 124). Ακριβώς εδώ έγκειται και η εύνοια που απόσπασε από τον Αλή πασά των Ιωαννίνων,

ο οποίος μετά τον απαγχονισμό του Αγίου έκτισε ναό στη μνήμη του Έλληνα αγίου, μάλιστα σε εντελώς αρχαιοελληνικό στυλ.

Η παρουσία του μια ακατάπαυτη παραίνεση ελληνικότητας, ηθικών και θρησκευτικών αξιών, μια παρόρμηση για την εσωτερική συνοχή της κλειστής ελληνικής μικροκοινωνίας κατά της τουρκοκρατίας και αλβανοκρατίας. Η παρέμβασή του ήταν αποφασιστική μέχρι ακόμα και την οργάνωση του χώρου των ελληνικών κοινοτήτων, ενισχύοντας την ορθόδοξη ταυτότητά τους. Ο Πάτρο Κοσμάς δίδαξε στην Ήπειρο ώστε τα ελληνικά χωριά να έχουν σχολείο, αλλά και να περιβάλλονται από εκκλησίες και παρεκκλήσια ως αμυντικά θρησκευτικά σχήματα, όπου στην υψηλότερη κορυφή να δεσπόζει ο προφήτης Ηλίας.

Η ισχύ της αγαθοεργίας υπέρ του έθνους του Αγίου Κοσμά μπορεί να διαπιστωθεί μετά την 23^η Αυγούστου 1779, μέρα θανάτωσης του υποκινούμενης από τους Εβραίους της περιοχής του Βερατίου. Ο Πάτρο Κοσμάς δεν μπόηκε απλώς στην αθανασία του Αγίου, αλλά έγινε ο ζωντανός μύθος προσανατολισμού της προσωπικής και συλλογικής συμπεριφοράς των σκλαβωμένων Ελλήνων, διέποντας μάλιστα και τους χρόνους των μετέπειτα γενεών.

Ο Πατριάρχης Σεραφείμ ο Β΄. γεννήθηκε στο Δέλβινο στις αρχές του 18^{ου} αιώνα σε αριστοκρατική οικογένεια. Πίστευε ότι μόνο η Ρωσία θα συνέβαλε αποτελεσματικά στην απελευθέρωση του Γένους. Δεν έκρυβε διόλου τα αισθήματά του και όταν ήταν Πατριάρχης. (1757-1761) Η προκλητική του συμπεριφορά προς την Υψηλή Πύλη, ανάγκασε το Σουλτάνο να τον εξορίσει στο Άγιον Όρος. Ούτε, όμως, εδώ ησύχασε. Πρωτοστάτησε στην άτυχη επανάσταση των Ορλόφ και μετά την αποτυχία της κατέφυγε στη Ρωσία, όπου και πέθανε το 1779, την ίδια χρονιά με τον ευνοούμενό του Πάτρο Κοσμά.

Μάξιμος ο Πελοπονήσιος. Πρόκειται για έναν από τους διαπρεπέστερους συγγραφείς του 17^{ου} αιώνα. Πραγματικός διαφωτιστής του λαού και «δεινός θεολόγος». Έφτασε στα Ιωάννινα από Ιταλία στα 1609. Το συγγραφικό του έργο υπήρξε για την εποχή πολύ σημαντικό, περισσότερο στον τομέα της παιδείας. Έγραφε τις πραγματείες του σχεδόν σε κουβεντιαστική γλώσσα και πάσχιζε να εδραιώσει κι εδώ τον καινούργιο προσανατολισμό της παιδείας που τότε μόλις είχε δημιουργήσει ένα θετικό προηγούμενο στην Ευρώπη.

Κατά την εξέγερση του Διονυσίου Φιλόσοφου φυλακίζεται. Μέσα από τη φυλακή γράφει το περίφημο Σηπλιτευτικό του (το μόνο που δεν είναι γραμμένο στη Δημοτική) με το οποίο προσπαθεί να εξυμνήσει τους Τούρκους, πιθανώς για να απαλλαγεί από τα δεινά.

Μέχρι το 1616 που μένει στα Ιωάννινα, κηρύττει, διδάσκει και συγγράφει ποικίλες πραγματείες ηθικοθρησκευτικού περιεχομένου και φιλολογικά κείμενα.

Στον Μάξιμο φαίνεται ότι ανήκει και το χρονικό του Σκυλόσοφου που βρήκε και δημοσίευσε ο Πουκεβίλ στο γνωστό έργο του «Ταξίδι στην Ελλάδα» .

Ματθαίος επίσκοπος Δρυϊνοπόλεως 1611. «Σίγουρα ήταν Ηπειρώτης....Δεν αποκλείεται δε να ήταν και βέρος Δεροπολίσιος» αναφέρει ο Βασίλειος Μπαράς στο βιβλίο του «Το Δέλβινο της Βορείου Ηπείρου»

Προικισμένος πάντα με σπάνια διοικητικά χαρίσματα κατάφερε να επιβληθεί πολύ νωρίς στο εκκλησιαστικό στερέωμα της Ηπείρου σαν Μητροπολίτης Ιωαννίνων. Διοικούσε τότε πέντε επισκοπές και η εκκλησιαστική του δικαιοδοσία έφθανε μέχρι

τα Ακροκεραύνια. «Όσο για την μόρφωσή του, γράφει ο Μπαράς, δεν γνωρίζουμε, ούτε πώς, ούτε πού έμαθε τα γράμματα. Γνωρίζουμε μόνο ότι σαν μοναδικό σκοπό της ζωής του έταξε την προστασία του Ηπειρωτικού λαού από τις αυθαιρεσίες του κατακτητή». Από ένα γράμμα του Μάξιμου του Πελοποννήσιου προς το Ματθαίο ημερομηνίας 31.10.1614, πληροφορούμαστε ότι ο Ματθαίος ήταν ο βασικός πρωτεργάτης της επανάστασης του Διονυσίου του Φιλόσοφου στα 1611. Παραχωρούμε ένα απόσπασμα από την επιστολή αυτή:

«... Το πρώτο αίτιον εσύ τον εκίνησες και έφερες και εφύλαγες τον εχθρόν του κόσμου (εννοεί τον Διονύσιο τον Σκυλόσοφο) μέσα εις το επαινετόν τούτο Κάστρον έως όπου το εξαφανίσατε. Και εμένα όπου δεν ήθελα να τον ακούσω τον θεοκατάρατο και όπου σας εσυμβούλευα να τον διώξετε, εστείλατε άνθρωπο μέσα εις το κελλίον να με φονεύση. Αλλά εσύ τον εσυμμάζωνες και τον εφίλευες και τον έδιδες θέλημα να ευλογά και να αγιάζη ο φονεύς και τοσούντων ψυχών φθορεύς, όπου ήξευρες πώς έκαμνε εις τα Τρίκκαλα. Όλα ετούτα από εδικήν σου αιτίαν έγιναν, και εγώ μη ηξεύροντας, ως ξένος και απλούς άνθρωπος, έλεγα και ανάγκαζα τον κόσμον, όταν ήταν ασθενής ο κύρ Μανασσής, να μη στεργούν άλλον παρά μόνον εσένα...».(Περιοδικό «Ηπειρωτικά χρονικά,έτος Η', σελ. 182)

Ο ΝΕΟΣ ΚΥΚΛΟΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ – ΤΑ ΓΡΟΣΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΟΥ ΟΔΗΓΟΥΝ ΣΤ' ΑΡΜΑΤΑ

Από τον 17^ο αιώνα η Πρωτεύουσα της Ηπείρου τα Ιωάννινα διακρίνονταν για τον άμμογο συνδυασμό της πατροπαράδοτης κοινότητάς της με την αναζήτηση σύγχρονων τρόπων οργάνωσης και δόμησής της σε πρότυπα που υπαγόρευαν οι σημαντικές μεταβολές σχετικά με τα υλικά αγαθά, τις κοινωνικές συνθήκες και τις πνευματικές αναζητήσεις. Η κοινωνία των Γιαννιωτών επέτρεψε τον πρωταγωνιστικό ρόλο στην ηγεσία του κλήρου, ο οποίος με τη σειρά του άνοιξε τα περιθώρια δράσεις στους νέους παράγοντες, που είναι οι έμποροι και οι λόγιοι. Με την οικονομική ενίσχυση και συνεισφορά των εμπόρων ευεργετών, τα Γιάννενα έδειχναν ταυτόχρονα ότι αποτελούσαν ένα πολυνομισματικό κέντρο συναλλαγών, που έφερνε σε επικοινωνία την Ευρωπαϊκή Δύση και Ανατολή. (Κατά τις πληροφορίες του Π. Αραβαντινού, τον οποίο επικαλείται ο Κ. Βακαλόπουλος, στις αρχές του 18^{ου} αιώνα η περιουσία των Ελεών (τα κοινά που διαχειριζόνταν οι επίτροποι των τεσσάρων εκκλησιών και του αρχαίου νοσοκομείου) της κοινότητας των Ιωαννίνων υπολογίζονταν σε 1.107.000 ρούβλια, σε 143.800 χάρτινα φιορίνια και σε 511.000 δραχμές. (Βλέπ. Βακαλόπουλος Κ., 2003, Η ιστορία της ηπείρου, Θεσσαλονίκη, σελ 51)

Ο «κρουνός» της μόρφωσης και της παιδείας πέρασε βαθμιαία στην καθοδήγηση των λογίων, οι οποίοι στην συντριπτική πλειοψηφία είχαν πάρει πολυεδρική μόρφωση στα καλύτερα Πανεπιστήμια της Ευρωπαϊκής Δύσης και Ανατολής. Πολλοί εξ'αυτων αποτελούσαν με τα συγγράμματα τους μέρος των πνευματικών και επιστημονικών αναζητήσεων στη Δύση.

Μια τέτοια εξέλιξη έφερε σαν αποτέλεσμα ώστε, όπως σημειώνει ο Γ. Καραμπελιάς τον 18^ο αιώνα από την Ήπειρο τη Δυτική και Βόρεια Μακεδονία την Αιτωλοακαρνανία και Πελοπόννησο και τα άμεσα συνδεδεμένα μαζί τους Επτάνησα κατάγονταν το 45 % του συνολικού αριθμού των λογίων του Γένους.

«Ακριβώς στα φωτεινά μυαλά των νεωτεριστών λογίων στην Ήπειρο οφείλεται η ανίχνευση της εθνικής αυτογνωσίας και η εδραίωση της εθνικής

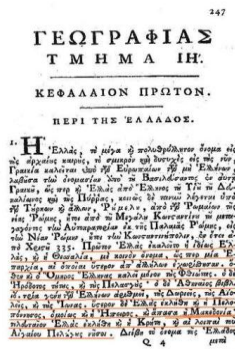
συνείδησης. Επιπλέον, η χρήση της δημοτικής γλώσσας λειτούργησε επιβοηθητικά για να αναδειχτούν τα Γιάννενα στη σπουδαιότερη ελληνική πνευματική εστία της ηπειρωτικής Ελλάδας» (Βακαλόπουλος Κ., 2003, Η ιστορία της ηπείρου, Θεσσαλονίκη, σελ. 219)

Στο ίδιο συνδυασμό οφείλεται και το γεγονός ότι η Ήπειρος είχε περισσότερα ολοκληρωμένα ελληνικά σχολεία σε σχέση με την Κωνσταντινούπολη, τα οποία είχαν επίσης αποκτήσει την ιδιότητα να προηγούνται με συνέπεια των εθνικών διεργασιών.

Η Επιφάνειος Σχολή. Ιδρύθηκε το 1647 με την πρωτοβουλία του Γιαννιώτη μεγαλέμπορα της Βενετίας Επιφάνειου Ηγούμενου. Οφείλει το όνομά της στον Ιδρυτή της Επιφάνειο Ηγούμενο.

Ο **Επιφάνειος Ηγούμενος** (1568-1648) ήταν γιος του Εμμανουήλ και της Μαριέτας με σημαντική εμπορική δραστηριότητα στη Βενετία. Από το 1600 εγκαταστάθηκε με την οικογένειά του στη Νεάπολη Ιταλίας. Τιμώμενος και πολύ αγαπητός από τους συμπατριώτες του, οι οποίοι τον αποκαλούσαν «έκλαμπρο» και «εξοχότατο» συνέχισε τις εμπορικές δραστηριότητες της οικογένειας μέχρι τα βαθιά γηρατειά. Ήταν ολιγογράμματος, αλλά είχε μεγάλη αγάπη για τα γράμματα. Η ίδρυση της φερώνυμης σχολής στα Ιωάννινα αποτελεί μια από τις προσφορές στην παιδεία. Με έξοδά του τυπώθηκαν αρκετά βιβλία, όπως εκείνο της Θείας Λειτουργίας (1639), η επανέκδοση της Γραμματικής του Λάσκαρη (1645). Το 1647, έκτισε εκτός Ιωαννίνων εκκλησία της Παναγίας, την οποία ονόμασε Περίβλεπτο. Τον ίδιο χρόνο με την ίδρυση της σχολής στα Γιάννενα έγραψε τη διαθήκη του και άφησε όλη του την περιουσία σε ιδρύματα και Εκκλησίες της ιδιαίτερής του πατρίδας.

Το 1687 διορίστηκε δάσκαλος στη σχολή Επιφάνειου ο **Γιαννιώτης Μιχαήλ Μήτρον**. Ο λόγιος και κληρικός Μελέτιος Μήτρον είχε

πραγματοποιήσει άριστες σπουδές στην Πάδοβα ολοκληρώνοντας την Ιατρική ή και Φιλοσοφική σχολή. Υπήρξε ο πρώτος συστηματικός Έλληνας γεωγράφος. Παρουσιάστηκε στην αρχή του αιώνα των Φαναριωτών. Συνταιριάζοντας στο έργο του τη γεωγραφία με την ιστοριογραφία, προσέφερε σημαντική συμβολή στις Ευρωπαϊκές ές αναζητήσεις της εποχής για την ιστορία, τη γεωγραφία και τις θετικές επιστήμες. Έθεσε πρώτος την αμεσότητα συνέχειας των Ελλήνων της εποχής του από τους αρχαίους Έλληνες. Τα έργα του, ιδιαίτερα το «Γεωγραφία παλαιά και νέα», θα αποτελέσουν τις βάσεις για

την ρομαντική διάσταση του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, όσον αφορά την ανίχνευση του λαμπρού παρελθόντος καταγωγής και εθνογέννησης των σύγχρονων του Ελλήνων.

Διαδέχτηκε τον Μελέτιο Μήτρον ο **Παρθένιος Κατζιούλης**. Η συμβολή του στην προαγωγή της λαογραφίας υπήρξε σημαντική. Συγκέντρωσε 700 παροιμίες που χρησιμοποιούνταν στα Ιωάννινα, χαράσσοντας έτσι μια νέα ισχυρή παράδοση, όσον αφορά την δημοτική γλώσσα και τον λαϊκό πολιτισμό στην ιστορία των γραμμάτων στην Ήπειρο.

Διάδοχός τους στην αρχή της Επιφάνειος Σχολής (1719), υπήρξε ο άλλος μεγάλος δάσκαλος του Γένους και κληρικός, ο **Μπαλάνος Βασιλόπουλος** (1694-1760). Είχε σπουδάσει μαθηματικά και ελληνικά με δάσκαλο το Μεθόδιο Ανθρακίτη. Εικάζεται επίσης, ότι και ο Μεθόδιος Ανθρακίτης διετέλεσε σχολάρχης της Επιφάνειος Σχολής.

Της Σχολής Επιφάνειου προηγούνται τα σχολεία στο σημερινό Βόρειο Τμήμα της Ηπείρου.

Αν η Επιφάνειος Σχολή υπήρξε η πρώτη επί Τουρκοκρατίας στα Ιωάννινα, στο βόρειο Τμήμα της Ηπείρου οι εκπαιδευτικές διεργασίες προηγούνται. Στα 1633 ο Επίσκοπος Δρυϊνοπολεως Κάλλιστος σύστησε Ελληνικό σχολείο στο Αργυρόκαστρο. Ενώ ο Επίσκοπος επίσης Δρυϊνοπόλεως **Σοφιανός** ίδρυσε ελληνικό σχολείο το 1672 στην Πολύτσιανη. (Βακαλόπουλος Κ., 2003, Η ιστορία της Ηπείρου, Θεσσαλονίκη, σελ. 209.)

Το ελληνικό σχολείο στο **Δέλβινο**, το οποίο είχε ιδρυθεί πριν το 1537, συνέχιζε τη λειτουργία του. Η σχολή αυτή εξελίχτηκε σε «Γραμματολογική και Επιστημονική Σχολή» χάρη στις πλούσιες συνδρομές των Δελβινιωτών εμπόρων στη Βενετία **Σπύρου Στράτη** 1713 και **Σπ. Ρίζου** 1742

Στο Βεράτι λειτούργησαν την ίδια περίοδο, 17^ο αιώνα, δύο ελληνικά σχολεία. Όπως αναφέρει ο ιστορικός Κ. Βακαλόπουλος, «Αρκετά από τα σχολεία αυτά είχαν δημιουργηθεί ώστε να αναχαιτίσουν και ν' αποτρέψουν το ραγδαίο εκμουςουλμανισμό του ελληνικού στοιχείου, που δεχόταν αφόρητες πιέσεις από τη στάση των Αλβανών» (Βακαλόπουλος Κ., 2003, Η ιστορία της Ηπείρου, Θεσσαλονίκη, σελ. 210.)

Η Γκιούμειος Σχολή

Πρώτος σχολάρχης της Γκιούμειος Σχολής διετέλεσε ο διακεκριμένος λόγιος και κληρικός **Βησσαρίων Μακρής**. Γεννήθηκε στα 1635. Σπούδασε στην Κωνσταντινούπολη με δάσκαλο τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο. Διακρίνονταν για την ελεύθερη διακίνηση των ιδεών, την ανάπλαση των εθνικών ιδανικών και τη στερέωση της πίστης στο θεό και την πατρίδα. Η μεγαλύτερη προσφορά του προς την παιδεία του έθνους στάθηκε το σύγγραμμά του Σταχυολογία (Γραμματική), το οποίο για μισό περίπου αιώνα αποτέλεσε τις βάσεις της εκπαίδευσης του Έλληνα. Άλλο σημαντικό έργο του είναι η «Εισαγωγική Έκθεσις περί τριών μεγίστων αρετών: πίστεως, ελπίδος και αγάπης» (Βουκουρέστι 1699), το οποίο βεβαιώνει το δικό του φιλελεύθερο πνεύμα.

Τον διαδέχτηκε ο κληρικός και σοφός δάσκαλος **Γεώργιος Σουγδουρής** (1645 -1725) από τα Γιάννενα. Είχε σπουδάσει στην Πάδοβα και Βενετία κοντά στους τυπογράφους Γλυκείς.

Ο Γ. Σουγδουρής φρόντισε για τη σταθερή εφαρμογή νεωτεριστικών μεθόδων σε όλα τα πεδία διδασκαλίας και την ανύψωση του επιπέδου της παρεχόμενης παιδείας στους κλάδους της φιλοσοφίας, της θεολογίας της φυσικής και των μαθηματικών. Για τις ιδέες του έγινε στόχος της τετράχρονης θεολογικής έριδας, που

ξέσπασε στα Ιωάννινα το 1695. Τυπικά η έριδα ανακινεί το θέμα των ησυχαστών του 14^{ου} αιώνα, δλδ αν υπάρχει διαφορά ανάμεσα στη θεία ουσία και θεία ενέργεια. Στην πραγματικότητα αποτελούσε πρόσχημα της συντηρητικής τάξης των Ιωαννίνων, εκπροσωπούμενης από τον κλήρο, εναντίον του κορυφαίου δάσκαλου Γεωργίου Σουγδουρή, οι πρωτοποριακές θέσεις του οποίου έφεραν στα Ιωάννινα έναν ανεπάντεχο εκσυγχρονισμό στην παιδεία και το πνεύμα της πόλης.

Ο Γεώργιο Σουγδουρήs εγκατέλειψε τη Γκιούμειο Σχολή στα 1710. Τον διαδέχτηκε ο μαθητής και συμπατριώτης του **ΜΕΘΟΔΙΟΣ ΑΝΘΡΑΚΙΤΗΣ**.

Πρόκειται για τον κορυφαίο λόγοιο του Γένους. Κατέχει διαπρεπή θέση στον πρώιμο [Νεοελληνικό Διαφωτισμό](#) κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας. «Ανήκει στην κατηγορία των μεγάλων Ευρωπαίων επιστημόνων της εποχής του.» (Μάργαρη Βαs. Κ., Συγγραφείς και λογοτέχνες των Ιωαννίνων, Γιάννενα 1991, σελ. 47.) Είναι ο πρώτος που αντικατέστησε την αρχαΐζουσα, ως γλώσσα διδασκαλίας, με τη δημώδη και ο πρώτος εισηγητής της διδασκαλίας των μαθηματικών ως ξεχωριστή επιστήμη στην Ελλάδα.

Ο Ανθρακίτης υπήρξε θύμα του πάθους του για πρόοδο του τόπου και για την απλή, κατανοητή γλώσσα. Το φιλοσοφικό σύστημα του Ανθρακίτη απέβλεπε στη σύζευξη της φιλοσοφίας με τη θεολογία, που, όπως αναμενότανε, τον έφερε αντιμέτωπο με τις σκοταδιστικές αντιλήψεις της εποχής του. Το Πατριαρχείο, που εκπροσωπούσε τον παραδοσιακό ηγετικό θεσμό του Ελληνισμού, δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στο νεωτεριστικό ευρωπαϊκό πνεύμα του Ανθρακίτη. Το 1723, τον καταδίκασε ερήμην σε καθαίρεση του ιερατικού του αξιώματος.

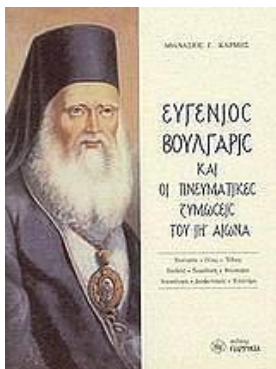
Σπούδασε στη Βενετία για φιλοσοφία, θεολογία και μαθηματικές επιστήμες. Στην Ελλάδα επέστρεψε στα 1708. Συνέβαλε όσο κανένας άλλος στην πνευματική αφύπνιση των συμπατριωτών του. Εμφύσησε με πάθος την πίστη για την εθνική αποκατάσταση και κατέβαλε ακαταπόνητες προσπάθειες για την εμπέδωση του θρησκευτικού αισθήματος, για τον εμπλουτισμό των γνώσεων και την ανύψωση της μορφωτικής τους στάθμης. Στα φιλοσοφικά του πιστεύω ήταν οπαδός του Descart και Malebranche και μεταφραστήs των έργων τους .

Άφησε πρωτότυπα και εμπνευσμένα έργα λόγου χάρη την Εισαγωγή της Λογικής, τη Μεταφυσική. Κατά την παραμονή του στη Βενετία, εκδίδονται τα έργα του: Βοσκός λογικών προβάτων (1708), Επίσκεψη πνευματική (1707), Θεωρία Χριστιανικά (1699), κλπ.

Το 1742 ο Σίμωνας Μαρούτσης με συγκεκριμένο κληροδότημα του αδερφού του Λάμπρου Μαρούτση, έδωσε νέα πνοή στην Επιφάνειος Σχολή. Οι Μαρουτσαίοι την ανακαίνισαν και την μετονόμασαν σε **Μαρουτσαία Σχολή**, η οποία λειτούργησε ως το 1798 όταν ο Βοναπάρτης κατέλυσε την Ενετική Δημοκρατία και δήμευσε τις τραπεζικές καταθέσεις αυτών.

Με βάση τη διαθήκη του, ο αδερφός του Σίμωνας, κάλεσε τον κορυφαίο Διδάσκαλο του Γένους **Ευγένιο Βούλγαρη** (1716-1806), ο οποίος είχε σπουδάξει με δαπάνη της οικογένειας Μαρούτση για ανώτερα μαθηματικά στην Πάδοβα και του πρότεινε να αναλάβει την διεύθυνση της Μαρουτσαίας. Ο Βούλγαρης, εβρισκόμενος τότε στη Βενετία, δέχτηκε να επιστρέψει στα Ιωάννινα και έδωσε στη Σχολή το

πνεύμα και το ανάστημα, που επιδίωξαν οι ιδρυτές της. Στη Μαρουτσαία Σχολή δίδαξε τη φυσική και τα μαθηματικά του [Νιούτον](#) και του [Λάιμπνιτς](#), τον εμπειρισμό του [Λοκ](#), τα φιλοσοφήματα του [Τόμας Χομπς](#) και [Βολφ](#). Ο ίδιος υπήρξε οπαδός του [Λάιμπνιτς](#).

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο **Ευγένιος Βούλγαρης**, θεωρήθηκε, έπειτα από τον δάσκαλό του Μεθόδιο Ανθρακίτη, ο σπουδαιότερος καινοτόμος της εποχής του. Κατά τον Φάνη Μιχαλόπουλο ο Ευγένιος Βούλγαρης, «αν ζούσε σ' άλλο περιβάλλον κι έγραφε σε μια γλώσσα ξένη, ασφαλώς θ' ανακηρύσσεται ένας από τους μεγαλύτερους λόγιους της εποχής του» (Μιχαλόπουλος Φ., 1930, Τα Γιάννενα κι η Νεοελληνική Αναγέννηση (1648-1820), Αθήνα, σελ.38.)

Έγραψε πραγματείες επί παντός επιστητού: νομικές, ιστορικές, θεολογικές, γραμματικές, γλωσσικές, αστρονομικές, πολιτικές, μαθηματικές, αρχαιολογικές, περί μουσικής, περί ανεξιθρησκίας, περί ευθανασίας, περί παλιρροιών. Ποιήματα, λόγους, εκκλήσεις προς την Αικατερίνη Β' για την απελευθέρωση της [Ελλάδος](#) και εκατοντάδες επιστολές. Επιμελήθηκε πολύτιμες εκδόσεις βυζαντινών συγγραφέων και κλασικών συγγραμμάτων και μετέφρασε πλήθος κειμένων από τα λατινικά στα γαλλικά και από τα γαλλικά στα ελληνικά, όπως π.χ τον Βολταίρο, που θεωρούνταν τότε το βασικό εγχείρημα του Ευρωπαϊκού διαφωτισμού.

Το βιβλίο όμως με μεγάλη επίδραση στην παιδεία και την μόρφωση των συμπατριωτών του και που του έδωσε κύρος στους φιλοσοφικούς και πνευματικούς κύκλους της Ευρώπης ήταν η «Λογική». Γράφτηκε στα Γιάννενα και τυπώθηκε στη Λειψία το 1766.

Στα 1741 ο Ε. Βούλγαρης δίδαξε στο ελληνικό σχολείο της Αυλώνας.

Μαθητές του υπήρξαν ο Κοσμάς ο Αιτωλός, ο Θεόδωρος Καβαλιώτης (Μοσχόπολη), ο ιατροφιλόσοφος [Θωμάς Μανδακάσης](#), εξέχουσα προσωπικότητα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, ο [Θεόφιλος ο εξ Ιωαννίνων](#) μετέπειτα επίσκοπος Καμπανίας, ο [Ιώσηπος Μοισιόδαξ](#) σχολάρχης στο [Ιάσιο](#) και ένας από τους πρωτεργάτες του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, κυρίως σε ο, τι αφορά την υιοθέτηση της λαϊκής γλώσσας

Κατά γενική εκτίμηση, ο **Βούλγαρης** θεωρείται ο δημιουργός της ενεργητικής και οργανωμένης εθνικής κίνησης. Στα 1742-44, όταν χρημάτιζε δάσκαλος στα Ιωάννινα, ίδρυσε εδώ μια μυστική οργάνωση, αποτελούμενη από 30 διαλεκτούς κληρικούς. Μεταξύ αυτών ήταν ο Πάτρο Κοσμάς, ο ξακουστός δάσκαλος Ιωάννης Πέζαρος και ο επίσκοπος Πλαταμώνος Διονύσιος.

Στόχος της δεν ήταν μόνο το άνοιγμα σχολείων, αλλά γενικώς η δράση για εθνική αφύπνιση. Ο Αθανάσιος Πετρίδης αποκαλεί την οργάνωση «Τάξιν μεμνημένων» και το Βούλγαρη «Πρώτο διεγέρτη του εθνικού φρονήματος». (Αθαν. Πετρίδου, περιοδικό «Απόλλων», Πειραιώς, τομ. Ε', σελ 867-868) Ο Χρ. Περαιβός την ονόμασε «Μυστική ομάδα» και ο Φάνης Μαμόπουλος «Μυστικόν δεσμόν». «Χρονολογικά,- λέει ο Βασίλειος Μπαράς, είναι ο μακρινός πρόγονος της Φιλικής Εταιρίας» (Βασίλειου Μπαρά, Το Δέλβινο της Βορείου Ηπείρου και οι γειτονικές του περιοχές, Αθήνα 1966, σελ. 47.)

Τη συνέχεια της Μαρουτσαίας σχολής ανέλαβε κατά κάποιον τρόπο η **Καπλάνειος Σχολή (1797-1820)**. Ανασυγκροτήθηκε με τη χορηγία του Ηπειρώτη εμπόρου στη Ρωσία Ζώη Καπλάνη (1736-1806).

Η Καπλάνειος Σχολή είναι η λαμπρότερη και η πιο σύγχρονη σχολή των Ιωαννίνων κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα. Την προίκισε με αξιόλογη βιβλιοθήκη, με εργαλεία Φυσικής κλπ

Σε όλη τη διάρκεια της ζωής της στη διεύθυνση του σχολείου πρωτοστάτησε ο **Αθανάσιος Ψαλίδας (1767-1829)** μια από τις ηγετικές μορφές του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και «δάσκαλος του Γένους».

Γεννήθηκε στα Ιωάννινα σε πλούσια οικογένεια Ιωαννιτών μεγαλεμπόρων της Βλαχίας και της Ρωσίας. Σπούδασε στα Γιάννενα, τη Ρωσία και τη Βιέννη (ιατρική σχολή). Μόλις 24 ετών, 1791 η σπουδή των φιλοσοφικών έργων τον οδήγησε στη συγγραφή του έργου «Αληθής Ευδαιμονία». Δεν ικανοποιήθηκε από κανένα φιλοσοφικό σύστημα. Είναι ο πρώτος Έλληνας διηγηματογράφος. Κατά τη διάρκεια παραμονής στη Βιέννη φαίνεται ότι ήρθε σε επαφή με τον κύκλο του Ρήγα Φεραίου.

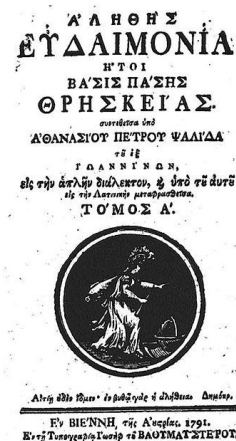
Για τον Ψαλίδα, ο διαφωτισμός του Γένους υπήρξε η σπουδαιότερη προϋπόθεση για την επίτευξη της Ελευθερίας και για την αποτίναξη της τουρκικής σκλαβιάς. Εκείνο που αναδύεται ανάγλυφα στο έργο του «Καλοκινήματα» είναι η εθνική εγρήγορση, η αφύπνιση και το ξεσήκωμα του Ελληνισμού. Επιζητεί επίμονα ώστε οι Έλληνες να βγουν από το λήθαργο και να δουν κατάματα την κατάντια που έχουν υποπέσει.

Είναι επίσης, ο πρώτος υποψήφιος συγγραφέας της ανώνυμης «Ελληνική Νομαρχία» το πρώτο καθαρά έργο δυτικού διαφωτισμού στην Ελλάδα.

Ο Ψαλίδας διακρίνεται ιδιαίτερα για τον ελληνοκεντρισμό του, για την προσπάθεια εμπέδωσης εθνικού φρονήματος στους υπόδουλος Έλληνες, για την επιτακτική ανάγκη χρήσης της ζωντανής δημοτικής γλώσσας, για την καταδίκη της επέμβασης ξένων δυνάμεων στο γεωγραφικό χώρο της Ελλάδας, για την πίστη στα ιδανικά και τη γόνιμη αρχαιολατρία, στη δύναμη του νέου ελληνισμού, στην αληθινή χριστιανοσύνη.

Στο χώρο της παιδείας κινήθηκε σε δύο άξονες: -στον εκπαιδευτικό-πολιτιστικό και στον εθνικό. Για τη βελτίωση του εκπαιδευτικού έργου είδε αποφασιστική τη χρήση της απλής, της ζωντανής ελληνικής γλώσσας. Τάχτηκε υπέρ του αδιαιρέτου και ταύτισης της νέας προς την αρχαία ελληνική. Όσον αφορά το γλωσσικό ζήτημα πίστευε ότι έχρηζε ευρύτερης ενημέρωσης και διαφωτισμού της κοινής γνώμης. Ο Λεάνδρος Βρανούσης λέει για τον Ψαλίδα: «Εισήγαγε στη διδασκαλία τις φυσικές επιστήμες, καλλιέργησε την ελεύθερη σκέψη, δίδαξε τα

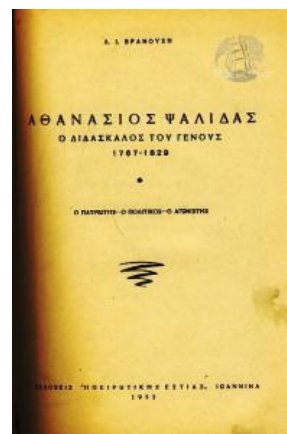
προοδευτικότερα φιλοσοφικά συστήματα του καιρού του, παρείχε τη ζωντανή μάθηση μακριά από σχολαστικισμούς και στείρους δογματισμούς, μόρφωσε ψυχές και έπλασε φιλελεύθερους ανθρώπους» (Βακαλόπουλος Κ., 2003, Η ιστορία της Ηπείρου, Θεσσαλονίκη, σελ.238)

Αλληλογραφούσε με τους μεγάλους ποιητές και λόγιους της εποχής του, Ι Βηλαρά, Αθαν. Χριστόπουλο, Δ. Σολωμό. Ι Κωλέτη, Γ. Σακελάριο, Κ. Καραγιάννη, τους πιστούς συνεργάτες του Ρήγα, το Χρ. Περραιβό, τον Αδαμ. Κοραή.

Ήταν ο σπουδαίος συνομιλητής των πολλών ξένων περιηγητών στα Ιωάννινα, μεταξύ των άλλων, του Βύρωνα, του Εβερét κλπ. Με τη δική του έμπνευση ο Λόρδος Guilford, ίδρυσε την Ιόνιο Ακαδημία, το πρώτο ελληνικό πανεπιστήμιο.

Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι ο ρόλος του Αθ. Ψαλίδα είναι εξίσου σημαντικός στην εθνική του προσφορά στο επίπεδο της αγωνιστικής δράσης και επαναστατικής κινητοποίησης

Ιδιαίτερη υπήρξε η γραπτή επικοινωνία και συνεργασία με τον Αλ. Μαυροκορδάτο. Ξεχωρίζει το υπόμνημα που του υπέβαλε το 1823, στο οποίο έκανε συστάσεις για όλα τα θέματα του μελλοντικού ελληνικού εθνικού κράτους. Για την παιδία του πρότεινε τη διδασκαλία της ιστορίας και τη γνώση της μητρικής γλώσσας καθώς και την μάθηση λαϊκών χορών και πατριωτικών τραγουδιών. Θεωρεί την Ήπειρο, ασφάλεια της Ελλάδας. «Η Ελλάς, Γενναιότατε άνερ, γράφει, εις την κατάστασιν, όπου ευρίσκεται τώρα, έχει μπροστά της δύο επαρχίας πολύ αναγκαίες και εις αύξησίν της, και εις δυνάμωσίν της, και εις ασφάλειάν της: η μεν ανατολική Ελλάς την Θεσσαλίαν, η δε δυτική την Ήπειρον. Και ημπορεί τίνας να ταις νομίση δύο προπύργια και οχυρώματα, και ανταυτώ και ορμητήρια, η Ήπειρος δια την Γκεγκεριάν (Ιλλυρικόν) και η Θεσσαλία διά την Μακεδονίαν.» Για το σκοπό αυτό του ζητούσε γενική εξέγερση στη Δυτική Ήπειρο.

Επιστέγασμα της όλης αυτής προσπάθειας υπήρξε **η Ζωσιμαία Σχολή**

των ζάπλουτων Ζωσιμάδων. Η Ζωσιμαία Σχολή πρωτολειτούργησε το 1828, με πρώτο γυμνασιάρχη τον γνωστό **Γεώργιο Κρανά** ή Αίσωπο. Η Ζωσιμαία Σχολή υπήρξε από τις πλέον σημαντικές του Γένους, μεταξύ της Μεγάλης του Γένους Σχολής στην Κωνσταντινούπολη και εκείνης της Σμύρνης.

Το άλλο χαρακτηριστικό της είναι ότι, όχι μόνο ανέβασε σε νέα στάθμη την εκπαιδευτική παράδοση, αλλά αποτέλεσε και την πρώτη φιλελεύθερη διαπολιτισμική σχολή στην Ήπειρο, απ' όπου φοίτησαν μεταξύ των άλλων και οι επιφανέστεροι λόγιοι που θα αναλάβουν την καλλιέργεια της αλβανικής αναγέννησης. (Πρόκειται για τους μουσουλμανικής καταγωγής αδέρφια Σαμί και Ναΐμ Φράσερι, τον Ισμαήλ μπέη Βλιόρα, (ιδρυτή του Αλβανικού κράτους) τον Μεχμέτ Φερίντ Πασά (μεγάλο βεζίρι 1903-1908), τον γνωστό δάσκαλο από το Βορά Νταούτ Σιουκυρί Εφεντι.)

Η Ζωσιμαία αποτελεί ταυτόχρονα το γερό θεμέλιο πάνω στο οποίο αναπτύχθηκε η ελληνική παιδεία στην Ήπειρο, στο τρίτο της στάδιο, εκείνο της

ύστερης Τουρκοκρατίας ή την περίοδο συνέχισης της σκλαβιάς στην Ήπειρο, όταν είχε ιδρυθεί το νέο ελεύθερο εθνικό ελληνικό κράτος.